Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 5ης Μαΐου 2022 * [i]

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 20 ΣΛΕΕ – Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Πολίτης της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας – Αίτηση μέλους της οικογένειάς του, υπηκόου τρίτης χώρας, για τη χορήγηση άδειας διαμονής – Απόρριψη – Υποχρέωση του πολίτη της Ένωσης να διαθέτει επαρκείς πόρους – Υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση – Ανήλικο τέκνο το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης – Εθνική νομοθεσία και εθνικές πρακτικές – Δυνατότητα πραγματικής απόλαυσης, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που απονέμονται στους πολίτες της Ένωσης – Στέρηση»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-451/19 και C-532/19,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανώτερο δικαστήριο της Καστίλλης-Λα Μάντσα, Ισπανία) με αποφάσεις της 29ης Απριλίου 2019 και της 17ης Ιουνίου 2019, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 12 Ιουνίου 2019 και στις 11 Ιουλίου 2019 αντίστοιχα, στο πλαίσιο των δικών

Subdelegación del Gobierno en Toledo

κατά

XU (C-451/19),

QP (C-532/19),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους K. Λυκούργο (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, S. Rodin, J.-C. Bonichot, L. S. Rossi και O. Spineanu-Matei, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Pikamäe

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη αρχικώς από τη M. J. Ruiz Sánchez και τον S. Jiménez García και, στη συνέχεια, από τη M. J. Ruiz Sánchez,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον J. Baquero Cruz και την E. Montaguti,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 13ης Ιανουαρίου 2022,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ένδικων διαφορών μεταξύ της Subdelegación del Gobierno en Toledo (αντιπροσωπείας της Κυβερνήσεως στην επαρχία του Τολέδου, Ισπανία) (στο εξής: αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως) και των XU και QP αντίστοιχα, με αντικείμενο την απόρριψη από την αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως των αιτήσεων για χορήγηση στους XU και QP άδειας διαμονής υπό την ιδιότητα του μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Το άρθρο 2 της οδηγίας 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ 2003, L 251, σ. 12), ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[…]

γ) “συντηρών”: υπήκοος τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα σε κράτος μέλος και υποβάλλει, ο ίδιος ή τα μέλη της οικογένειάς του, αίτηση οικογενειακής επανένωσης προκειμένου να επανενωθούν μαζί του/της·

[…]».

4 Το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται όταν ο συντηρών κατέχει άδεια διαμονής που έχει εκδοθεί από κράτος μέλος διάρκειας ισχύος ανώτερης ή ίσης με ένα έτος, ο οποίος έχει εύλογη προοπτική να αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής, εφόσον τα μέλη της οικογένειάς του/της είναι υπήκοοι τρίτης χώρας, ανεξάρτητα από το καθεστώς τους.

[…]

3. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.

[…]»

5 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας:

«Τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, δυνάμει της παρούσας οδηγίας και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των προϋποθέσεων που αναφέρονται στο κεφάλαιο IV, καθώς και στο άρθρο 16, των ακόλουθων μελών της οικογένειας:

[…]

γ) των ανήλικων τέκνων, συμπεριλαμβανομένων των θετών τέκνων του συντηρούντος, όταν ο συντηρών έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησης των τέκνων. Τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν την επανένωση των τέκνων των οποίων η επιμέλεια είναι επιμερισμένη, εφόσον συναινεί ο έτερος δικαιούχος της επιμέλειας·

[…]».

Το ισπανικό δίκαιο

6 Το άρθρο 32 του ισπανικού Συντάγματος προβλέπει τα εξής:

«1. Ο άνδρας και η γυναίκα έχουν το δικαίωμα να συνάπτουν γάμο ως απολύτως ίσοι έναντι του νόμου.

2. Νόμος ρυθμίζει τις μορφές γάμου, την ηλικία και την ικανότητα σύναψης γάμου, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συζύγων, τους λόγους δικαστικού χωρισμού και λύσης του γάμου και τα αποτελέσματά τους.»

7 Το άρθρο 68 του Código Civil (αστικού κώδικα) ορίζει τα εξής:

«Οι σύζυγοι έχουν υποχρέωση συμβίωσης, αμοιβαίας πίστης και αρωγής. Επίσης, οφείλουν να μοιράζονται τις οικιακές ευθύνες καθώς και τη μέριμνα για τους ανιόντες και κατιόντες τους και τα λοιπά εξαρτώμενα από αυτούς πρόσωπα.»

8 Το άρθρο 70 του ως άνω κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Οι σύζυγοι καθορίζουν με κοινή συμφωνία τον τόπο της οικογενειακής στέγης και, σε περίπτωση διαφωνίας, αποφαίνεται το δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη το συμφέρον της οικογένειας.»

9 Κατά το άρθρο 110 του εν λόγω κώδικα:

«Ο πατέρας και η μητέρα, ακόμη και αν δεν ασκούν τη γονική μέριμνα, υποχρεούνται να φροντίζουν τα ανήλικα τέκνα τους και να τους παρέχουν διατροφή.»

10 Το άρθρο 154 της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«Οι μη χειραφετημένοι ανήλικοι υπόκεινται στη γονική μέριμνα των γονέων.

[…]»

11 Το άρθρο 1 του Real Decreto 240/2007, sobre entrada, libre circulación y residencia en España de ciudadanos de los Estados miembros de la Unión Europea y de otros Estados parte en el Acuerdo sobre el Espacio Económico Europeo (βασιλικού διατάγματος 240/2007 σχετικά με την είσοδο, ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή στην Ισπανία πολιτών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των άλλων συμβαλλόμενων στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κρατών), της 16ης Φεβρουαρίου 2007 (BOE αριθ. 51, της 28ης Φεβρουαρίου 2007), στην εφαρμοστέα επί της διαφοράς της κύριας δίκης εκδοχή του (στο εξής: βασιλικό διάταγμα 240/2007), ορίζει τα εξής:

«1. Το παρόν βασιλικό διάταγμα ρυθμίζει τις προϋποθέσεις για την άσκηση των δικαιωμάτων εισόδου και εξόδου, ελεύθερης κυκλοφορίας, διαμονής, μόνιμης διαμονής και εργασίας στην Ισπανία για τους υπηκόους άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των άλλων συμβαλλόμενων στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κρατών, καθώς και τους περιορισμούς των προαναφερθέντων δικαιωμάτων για λόγους δημοσίας τάξεως, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας.

2. Το περιεχόμενο του παρόντος βασιλικού διατάγματος δεν θίγει τις διατάξεις ειδικών νόμων και διεθνών συνθηκών στις οποίες η Ισπανία είναι συμβαλλόμενο μέρος.»

12 Το άρθρο 2 του ως άνω βασιλικού διατάγματος προβλέπει τα εξής:

«Το παρόν βασιλικό διάταγμα εφαρμόζεται επίσης, υπό τους προβλεπόμενους σε αυτό όρους, στα κατωτέρω απαριθμούμενα μέλη της οικογένειας υπηκόου άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους, ανεξαρτήτως της ιθαγενείας τους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν τον υπήκοο αυτόν:

a) στον/στη σύζυγο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει υπάρξει συμφωνία ή κήρυξη ακυρότητας του γάμου, διαζύγιο ή δικαστικός χωρισμός·

[…]

c) στους άμεσους κατιόντες του εν λόγω υπηκόου, καθώς και σε εκείνους του/της συζύγου ή του/της καταχωρισμένου/ης συντρόφου του, οι οποίοι είναι ηλικίας κάτω των 21 ετών ή και υπερβαίνουν την ηλικία αυτή, εφόσον συντηρούνται από αυτόν ή είναι ανίκανοι, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει υπάρξει συμφωνία ή κήρυξη ακυρότητας του γάμου, διαζύγιο ή δικαστικός χωρισμός ή ότι το σύμφωνο συμβίωσης δεν έχει ακυρωθεί·

[…]».

13 Κατά το άρθρο 7 του εν λόγω βασιλικού διατάγματος:

«1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης ή υπήκοοι άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους έχουν δικαίωμα διαμονής στην ισπανική επικράτεια για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

[…]

b) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας της Ισπανίας, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στην Ισπανία· ή

[…]

d) είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης ή υπήκοο άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία a, b ή c.

2. Το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν στην Ισπανία τον πολίτη της Ένωσης ή τον υπήκοο άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους, εφόσον ο εν λόγω πολίτης ή υπήκοος πληροί τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 1, στοιχεία a, b ή c.

[…]

7. Όσον αφορά τα επαρκή μέσα διαβίωσης, δεν δύναται να καθοριστεί πάγιο ποσό, αλλά πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η προσωπική κατάσταση των υπηκόων του κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους. Εν πάση περιπτώσει, το ποσό αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει το όριο οικονομικών πόρων κάτω του οποίου οι Ισπανοί λαμβάνουν κοινωνική αρωγή ή το ύψος της κατώτατης συντάξεως κοινωνικής ασφαλίσεως.»

14 Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του ίδιου βασιλικού διατάγματος ορίζει τα ακόλουθα:

«Τα μνημονευόμενα στο άρθρο 2 του παρόντος βασιλικού διατάγματος μέλη της οικογένειας υπηκόου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους, τα οποία δεν είναι υπήκοοι ενός εκ των κρατών αυτών, μπορούν, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν τον υπήκοο αυτόν, να διαμείνουν στην Ισπανία για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, έχουν δε την υποχρέωση να ζητήσουν και να λάβουν “άδεια διαμονής μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης”.»

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

Υπόθεση C-451/19

15 Ο XU, υπήκοος Βενεζουέλας, γεννήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2001 στη Βενεζουέλα. Η μητέρα του XU, υπήκοος Βενεζουέλας, είναι κάτοχος Tarjeta de Residencia Comunitaria (κοινοτικής άδειας διαμονής) και ζει με το τέκνο της στην Ισπανία από το 2004.

16 Στις 20 Ιανουαρίου 2011 δικαστήριο της Βενεζουέλας αρμόδιο για οικογενειακές υποθέσεις ανέθεσε στη μητέρα του XU την αποκλειστική επιμέλεια.

17 Στις 6 Σεπτεμβρίου 2014 η μητέρα του XU τέλεσε γάμο στο El Viso de San Juan (Ισπανία) με Ισπανό υπήκοο ο οποίος ουδέποτε είχε ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης.

18 Οι σύζυγοι συμβιώνουν στο El Viso de San Juan από τις 12 Δεκεμβρίου 2008. Στις 24 Ιουλίου 2009 απέκτησαν τέκνο, το οποίο έχει την ισπανική υπηκοότητα.

19 Στις 28 Σεπτεμβρίου 2015 ο πατριός του XU υπέβαλε για λογαριασμό του XU αίτηση προκειμένου να χορηγηθεί στον τελευταίο προσωρινή άδεια διαμονής μέλους της οικογένειας πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 2, στοιχείο c, του βασιλικού διατάγματος 240/2007.

20 Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι ο πατριός του XU δεν είχε αποδείξει ότι διέθετε επαρκείς πόρους για τον ίδιο και για τα μέλη της οικογένειάς του, όπως επιτάσσει το άρθρο 7 του βασιλικού διατάγματος 240/2007. Ελήφθη υπόψη μόνον η οικονομική κατάσταση του πατριού του XU.

21 Στις 28 Ιανουαρίου 2016 η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως επικύρωσε την απόρριψη της αίτησης του πατριού του XU. Ο εν λόγω πατριός άσκησε ένδικη προσφυγή κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Juzgado de lo Contencioso-Administrativo nº 1 de Toledo (διοικητικού πρωτοδικείου αριθ. 1 του Τολέδου, Ισπανία).

22 Το εν λόγω δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή, κρίνοντας ότι το άρθρο 7 του βασιλικού διατάγματος 240/2007 δεν έχει εφαρμογή στην επίδικη υπόθεση, επειδή ο πατριός του XU ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης.

23 Η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως άσκησε έφεση κατά της απόφασης του εν λόγω δικαστηρίου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

24 Το δικαστήριο αυτό υπογραμμίζει ότι το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) έχει κρίνει, με απόφαση της 1ης Ιουνίου 2010, ότι το βασιλικό διάταγμα 240/2007 έχει εφαρμογή στους Ισπανούς υπηκόους, ανεξαρτήτως του αν αυτοί έχουν ασκήσει ή όχι το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας στο έδαφος της Ένωσης, καθώς και στα μέλη της οικογένειάς τους που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών.

25 Το ίδιο δικαστήριο διερωτάται αν είναι αντίθετη προς το άρθρο 20 ΣΛΕΕ η ισπανική πρακτική που επιβάλλει στον Ισπανό υπήκοο ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης και επιθυμεί να λάβει άδεια διαμονής για το τέκνο, υπήκοο τρίτης χώρας, της συζύγου του, επίσης υπηκόου τρίτης χώρας, η οποία έχει την αποκλειστική επιμέλεια του τέκνου, να αποδείξει ότι διαθέτει επαρκείς οικονομικούς πόρους για τον εαυτό του και τα μέλη της οικογένειάς του, προκειμένου να μην επιβαρύνει το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, καθώς και ασφάλιση υγείας. Ειδικότερα, επισημαίνει ότι η πρακτική αυτή του ισπανικού κράτους, η οποία εφαρμόζεται συστηματικά και χωρίς δυνατότητα προσαρμογής σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, θα μπορούσε να είναι αντίθετη προς το άρθρο 20 ΣΛΕΕ αν κατέληγε να υποχρεώνει τον εν λόγω Ισπανό υπήκοο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης.

26 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι τούτο θα μπορούσε να συμβεί λαμβανομένης υπόψη της ισπανικής νομοθεσίας που έχει εφαρμογή στον γάμο. Ειδικότερα, υπογραμμίζει ότι το δικαίωμα συμβίωσης απορρέει από το ελάχιστο περιεχόμενο του άρθρου 32 του Συντάγματος. Επιπλέον, τα άρθρα 68 και 70 του αστικού κώδικα προβλέπουν ότι οι σύζυγοι υποχρεούνται να συμβιώνουν και να καθορίζουν με κοινή συμφωνία τον τόπο της οικογενειακής στέγης. Επομένως, η υποχρέωση συμβίωσης την οποία υπέχουν οι σύζυγοι βάσει του ισπανικού δικαίου διαφέρει από μια απλή απόφαση που λαμβάνεται για λόγους σκοπιμότητας ή ευκολίας.

27 Κατά το αιτούν δικαστήριο, ενδέχεται να μην είναι δυνατή η τήρηση των υποχρεώσεων αυτών αν η νόμιμη διαμονή του ανήλικου τέκνου του συζύγου του Ισπανού πολίτη, όταν σύζυγος και τέκνο είναι υπήκοοι τρίτης χώρας, εξαρτάται από οικονομικά κριτήρια. Η μη αναγνώριση δικαιώματος διαμονής στον XU θα υποχρέωνε τον πατριό του να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης με τη σύζυγό του, μετερχόμενος έτσι το μόνο μέσο για την τήρηση της υποχρέωσης συμβίωσης των συζύγων την οποία προβλέπει το εθνικό δίκαιο. Για τη συναγωγή ενός τέτοιου συμπεράσματος δεν είναι απαραίτητη η δυνατότητα δικαστικού εξαναγκασμού των συζύγων σε συμβίωση.

28 Εξάλλου, η έξοδος του XU και της μητέρας του από το έδαφος της Ένωσης θα επέβαλλε όχι μόνον στον σύζυγο της τελευταίας, αλλά και στο ανήλικο τέκνο που απέκτησαν μαζί, το οποίο έχει την ισπανική υπηκοότητα, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, προκειμένου, σύμφωνα με τα άρθρα 110 και 154 του αστικού κώδικα, οι γονείς να μπορούν να ασκούν από κοινού τη γονική μέριμνα του τέκνου τους και να εκπληρώνουν την υποχρέωση τους για διατροφή.

29 Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, εν πάση περιπτώσει, συνιστά παράβαση του άρθρου 20 ΣΛΕΕ η πρακτική του ισπανικού κράτους να αρνείται αυτομάτως την οικογενειακή επανένωση υπηκόου τρίτης χώρας με Ισπανό υπήκοο ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο Ισπανός υπήκοος δεν διαθέτει επαρκείς πόρους, χωρίς οι αρχές να έχουν εξετάσει αν μεταξύ του πολίτη της Ένωσης και του ως άνω υπηκόου τρίτης χώρας υφίσταται σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε, αν δεν αναγνωριστεί στον δεύτερο παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής, ο εν λόγω πολίτης να εξαναγκαστεί, στην πράξη, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του.

30 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως αρνήθηκε να χορηγήσει άδεια διαμονής στον XU για τον λόγο και μόνον ότι ο σύζυγος της μητέρας του δεν διέθετε επαρκείς πόρους, χωρίς να εξετάσει τις ιδιαίτερες περιστάσεις του επίμαχου γάμου, οι οποίες αποδεικνύουν την επαγγελματική ένταξη και τον μεγάλο βαθμό ενσωμάτωσης στην Ισπανία όλων των μελών της οικογένειας, ιδίως του XU, ο οποίος διαμένει από μακρού χρόνου στο ισπανικό έδαφος όπου παρακολουθεί πλήρες πρόγραμμα σχολικής εκπαίδευσης.

31 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανώτερο δικαστήριο της Καστίλλης-Λα Μάντσα, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συνεπάγεται το να απαιτείται από Ισπανό υπήκοο ο οποίος δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας να πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, του [βασιλικού διατάγματος 240/2007], ως αναγκαία προϋπόθεση για την αναγνώριση του δικαιώματος διαμονής του ανήλικου τέκνου, υπηκόου τρίτης χώρας, του ή της συζύγου του που είναι επίσης υπήκοος τρίτης χώρας, σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 2, του [βασιλικού διατάγματος 240/2007], σε περίπτωση που οι απαιτήσεις αυτές δεν πληρούνται, παράβαση του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, εάν, συνεπεία της αρνήσεως αναγνωρίσεως του εν λόγω δικαιώματος, ο Ισπανός υπήκοος υποχρεώνεται να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του; Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 68 του ισπανικού αστικού κώδικα προβλέπει υποχρέωση συμβιώσεως των συζύγων.

2) Εν πάση περιπτώσει και ανεξάρτητα από τα ανωτέρω και από την απάντηση στο προηγούμενο ερώτημα, αντιβαίνει στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ η πρακτική του ισπανικού κράτους να εφαρμόζει αυτομάτως τη ρύθμιση του άρθρου 7 του [βασιλικού διατάγματος 240/2007], μη χορηγώντας άδεια διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος είναι ανήλικο τέκνο

του/της συζύγου, υπηκόου τρίτης χώρας, ενός πολίτη της Ένωσης που ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας (οι οποίοι σύζυγοι έχουν ένα ανήλικο τέκνο Ισπανό υπήκοο που επίσης ουδέποτε έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας), για τον λόγο και μόνον ότι ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης δεν πληροί τις απαιτήσεις που προβλέπονται στη διάταξη αυτή, χωρίς να εξετάζεται συγκεκριμένα και ατομικά εάν μεταξύ του εν λόγω πολίτη της Ένωσης και του υπηκόου τρίτης χώρας υφίσταται σχέση εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε, για οποιονδήποτε λόγο και λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις, σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής του υπηκόου τρίτης χώρας, ο πολίτης της Ένωσης δεν θα μπορέσει να χωριστεί από το μέλος της οικογένειάς του που εξαρτάται από αυτόν και θα πρέπει να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης; Πολλώ δε μάλλον σε περίπτωση που ο Ισπανός υπήκοος και ο/η σύζυγός του, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι γονείς ενός ανήλικου τέκνου, Ισπανού υπηκόου, το οποίο επίσης θα μπορούσε να υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το ισπανικό έδαφος ακολουθώντας τους γονείς του. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, μεταξύ άλλων, η απόφαση της 8ης Μαΐου 2018, K.A. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308.»

Υπόθεση C-532/19

32 Στις 25 Σεπτεμβρίου 2015 ο QP, Περουβιανός υπήκοος, συνήψε γάμο με Ισπανίδα υπήκοο, η οποία ουδέποτε είχε ασκήσει το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης. Ο QP και η σύζυγός του είναι γονείς μιας θυγατέρας, Ισπανίδας υπηκόου, η οποία γεννήθηκε στις 11 Αυγούστου 2012.

33 Στις 2 Οκτωβρίου 2015 ο QP υπέβαλε αίτηση προκειμένου να του χορηγηθεί άδεια διαμονής μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, επισυνάπτοντας σε αυτήν, μεταξύ άλλων, το έγγραφο της σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου της συζύγου του καθώς και διάφορα εκκαθαριστικά σημειώματα μισθοδοσίας.

34 Κατά τη διάρκεια της εξέτασης του φακέλου, η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως υπενθύμισε την ύπαρξη τριών ποινικών καταδικαστικών αποφάσεων εις βάρος του QP, οι οποίες εκδόθηκαν στις 7 Σεπτεμβρίου, 25 Οκτωβρίου και 16 Νοεμβρίου 2010 και από τις οποίες η πρώτη και η τρίτη αφορούν οδήγηση οχήματος χωρίς άδεια οδήγησης και η δεύτερη οδήγηση σε κατάσταση μέθης, και τον κάλεσε να υποβάλει τις παρατηρήσεις του, τις οποίες και υπέβαλε.

35 Στις 14 Δεκεμβρίου 2015 η αίτηση του QP απορρίφθηκε από την αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως με την αιτιολογία ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του βασιλικού διατάγματος 240/2007, επειδή ο ενδιαφερόμενος είχε ποινικό μητρώο στην Ισπανία και η σύζυγός του δεν διέθετε επαρκείς οικονομικούς πόρους για την ίδια και για τα μέλη της οικογένειάς της. Μόνον τα εισοδήματα της συζύγου του QP ελήφθησαν υπόψη από την αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως.

36 Την 1η Φεβρουαρίου 2016 η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως επιβεβαίωσε την απόρριψη της αίτησης του QP. Ο τελευταίος άσκησε ένδικη προσφυγή κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Juzgado de lo Contencioso-Administrativo nº 2 de Toledo (διοικητικού πρωτοδικείου αριθ. 2 του Τολέδου, Ισπανία), το οποίο δέχθηκε την προσφυγή του.

37 Η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως άσκησε έφεση κατά της απόφασης του εν λόγω δικαστηρίου ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

38 Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η άρνηση χορήγησης δικαιώματος διαμονής στον QP θα υποχρέωνε τη σύζυγό του να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, διότι αυτός θα ήταν ο μόνος τρόπος να παραγάγουν αποτελέσματα το δικαίωμα και η υποχρέωση συμβίωσης που προβλέπει το ισπανικό δίκαιο.

39 Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως απέρριψε την αίτηση του QP αποκλειστικώς για τον λόγο ότι η σύζυγός του δεν διέθετε επαρκείς πόρους, χωρίς να εξετάσουν τις ιδιαίτερες περιστάσεις του εν λόγω γάμου. Αναφέρει, δε, ότι το ισπανικό κράτος στηρίζεται αποκλειστικώς και αυτομάτως στην ανεπάρκεια των μέσων διαβίωσης που διαθέτει ο Ισπανός υπήκοος προκειμένου να αρνηθεί να χορηγήσει στον υπήκοο τρίτης χώρας άδεια διαμονής ως μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, πράγμα το οποίο θα έπρεπε ενδεχομένως να θεωρηθεί καθεαυτό ως πρακτική αντίθετη προς το άρθρο 20 ΣΛΕΕ.

40 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανώτερο δικαστήριο της Καστίλλης-Λα Μάντσα, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συνεπάγεται το να απαιτείται από Ισπανό υπήκοο ο οποίος δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας να πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, του βασιλικού διατάγματος 240/2007, ως αναγκαία προϋπόθεση για την αναγνώριση, σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 2, του βασιλικού διατάγματος [αυτού], του δικαιώματος διαμονής του/της συζύγου του που είναι υπήκοος τρίτης χώρας, σε περίπτωση που οι απαιτήσεις αυτές δεν πληρούνται, παράβαση του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, εάν, συνεπεία της αρνήσεως αναγνωρίσεως του εν λόγω δικαιώματος, ο Ισπανός υπήκοος υποχρεώνεται να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του; Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 68 του ισπανικού αστικού κώδικα προβλέπει υποχρέωση συμβιώσεως των συζύγων.

2) Εν πάση περιπτώσει και ανεξάρτητα από τα ανωτέρω και από την απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, αντιβαίνει στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ η πρακτική του ισπανικού κράτους να εφαρμόζει αυτομάτως τη ρύθμιση του άρθρου 7 του βασιλικού διατάγματος 240/2007, μη χορηγώντας άδεια διαμονής στο μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε την ελευθερία κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης δεν πληροί τις απαιτήσεις που προβλέπονται στη διάταξη αυτή, χωρίς να εξετάζεται συγκεκριμένα και ατομικά εάν μεταξύ του εν λόγω πολίτη της Ένωσης και του υπηκόου τρίτης χώρας υφίσταται σχέση εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε, για οποιονδήποτε λόγο και λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις, σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας, ο πολίτης της Ένωσης δεν θα μπορέσει να χωριστεί από το μέλος της οικογένειάς του που εξαρτάται από αυτόν και θα πρέπει να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης; Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, μεταξύ άλλων, η απόφαση της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο) (C-82/16, [EU:C:2018:308]).»

41 Με απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου της 16ης Απριλίου 2020, οι υποθέσεις C-451/19 και C-532/19 ενώθηκαν για τη συνέχιση της διαδικασίας.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος στις υποθέσεις C-451/19 και C-532/19

42 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στις υποθέσεις C-451/19 και C-532/19, το οποίο πρέπει να εξεταστεί πρώτο, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να απορρίψει αίτηση οικογενειακής επανένωσης υποβληθείσα από υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος είναι υπήκοος του κράτους μέλους αυτού και ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο ως άνω πολίτης της Ένωσης δεν διαθέτει για τον εαυτό του και για το εν λόγω μέλος της οικογένειάς του επαρκείς πόρους ούτως ώστε να μην επιβαρύνει το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, χωρίς να έχει εξεταστεί αν μεταξύ του ως άνω πολίτη της Ένωσης και του εν λόγω μέλους της οικογένειάς του υφίσταται σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε, αν δεν αναγνωριστεί στο δεύτερο παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής, ο πολίτης της Ένωσης θα εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενος συνεπώς τη δυνατότητα να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

43 Κατά πρώτον, υπογραμμίζεται ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται καταρχήν σε αίτηση οικογενειακής επανένωσης υπηκόου τρίτης χώρας με μέλος της οικογένειάς του, υπήκοο κράτους μέλους ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ότι, επομένως, δεν αντιτίθεται καταρχήν σε νομοθεσία κράτους μέλους που εξαρτά μια τέτοια οικογενειακή επανένωση από προϋπόθεση περί ύπαρξης επαρκών πόρων όπως αυτή που περιγράφεται στην προηγούμενη σκέψη [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 33].

44 Επισημαίνεται, ωστόσο, κατά δεύτερον, ότι η συστηματική επιβολή, χωρίς καμία εξαίρεση, μιας τέτοιας προϋπόθεσης ενδέχεται να θίγει το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής που πρέπει να αναγνωρίζεται σε όλως ειδικές περιπτώσεις, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, στον υπήκοο τρίτης χώρας που είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 34].

45 Υφίστανται, πράγματι, όλως ειδικές περιπτώσεις στις οποίες, μολονότι το σχετικό με το δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών παράγωγο δίκαιο δεν τυγχάνει εφαρμογής και ο ενδιαφερόμενος πολίτης της Ένωσης δεν έχει κάνει χρήση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας, επιβάλλεται η αναγνώριση δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας του εν λόγω πολίτη, καθώς η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης θα καταλυόταν αν, συνεπεία της μη αναγνωρίσεως ενός τέτοιου δικαιώματος, ο εν λόγω πολίτης αναγκαζόταν εκ των πραγμάτων να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενος, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης (αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψεις 42 έως 44, και της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 39].

46 Εντούτοις, η άρνηση αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας είναι ικανή να θίξει την πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης μόνο σε περίπτωση κατά την οποία μεταξύ του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της Ένωσης που είναι μέλος της οικογένειάς του υφίσταται σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε ο πολίτης της Ένωσης να

εξαναγκάζεται να συνοδεύσει τον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του [αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2018, K.A. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 52, και της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 40].

47 Κατά συνέπεια, ο υπήκοος τρίτης χώρας δεν έχει αξίωση να του αναγνωριστεί παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ παρά μόνον αν, σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως τέτοιου δικαιώματος διαμονής, τόσο ο ίδιος όσο και ο πολίτης της Ένωσης που είναι μέλος της οικογένειάς του θα εξαναγκάζονταν να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης. Επομένως, η αναγνώριση ενός τέτοιου παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής είναι δυνατή μόνον όταν ο υπήκοος τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, δεν πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για να αποκτήσει, βάσει άλλων διατάξεων και ιδίως βάσει της ισχύουσας για την οικογενειακή επανένωση εθνικής νομοθεσίας, δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος του οποίου ο εν λόγω πολίτης είναι υπήκοος [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 41].

48 Πάντως, άπαξ και διαπιστωθεί ότι ουδέν δικαίωμα διαμονής, βάσει του εθνικού δικαίου ή του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, δύναται να απονεμηθεί στον υπήκοο τρίτης χώρας που είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, το γεγονός ότι μεταξύ του ως άνω υπηκόου και του ως άνω πολίτη της Ένωσης υφίσταται τέτοια σχέση εξάρτησης ώστε ο πολίτης της Ένωσης θα εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, σε περίπτωση αποπομπής εκτός του εν λόγω εδάφους του μέλους της οικογένειάς του που είναι υπήκοος τρίτης χώρας, συνεπάγεται ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ υποχρεώνει καταρχήν το οικείο κράτος μέλος να αναγνωρίσει στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 42].

49 Κατά τρίτον, μολονότι είναι αληθές ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής που απορρέει από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν είναι απόλυτο και ότι τα κράτη μέλη μπορούν να αρνηθούν να το χορηγήσουν υπό ορισμένες ειδικές περιστάσεις, εντούτοις έχει επίσης κρίνει ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν εξαίρεση από το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής που καθιερώνει το άρθρο αυτό, η οποία συνδέεται με την απαίτηση να διαθέτει ο ενδιαφερόμενος πολίτης της Ένωσης επαρκείς πόρους. Πράγματι, η μη αναγνώριση στον υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους του οποίου ο πολίτης αυτός είναι υπήκοος για τον λόγο και μόνον ότι ο δεύτερος δεν διαθέτει επαρκείς πόρους, παρά την ύπαρξη, μεταξύ του εν λόγω πολίτη και του ως άνω υπηκόου τρίτης χώρας, σχέσης εξάρτησης όπως περιγράφεται στη σκέψη 46 της παρούσας απόφασης, θα συνιστούσε πλήγμα για τη δυνατότητα πραγματικής απόλαυσης, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, το οποίο θα ήταν δυσανάλογο προς τον σκοπό που επιδιώκεται από μια τέτοια προϋπόθεση περί πόρων, ήτοι την προστασία των δημόσιων οικονομικών του οικείου κράτους μέλους [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψεις 44 και 46 έως 48].

50 Επομένως, όταν υφίσταται σχέση εξάρτησης, κατά την έννοια της σκέψης 46 της παρούσας απόφασης, μεταξύ ενός πολίτη της Ένωσης και του υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος είναι μέλος της οικογένειάς του, το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να προβλέψει εξαίρεση

από το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής που το άρθρο αυτό αναγνωρίζει στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας, για τον λόγο και μόνον ότι ο ως άνω πολίτης της Ένωσης δεν διαθέτει επαρκείς πόρους [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 49].

51 Συνεπώς, η υποχρέωση που επιβάλλεται στον πολίτη της Ένωσης να διαθέτει επαρκείς πόρους για τον εαυτό του και το μέλος της οικογένειάς του που είναι υπήκοος τρίτης χώρας είναι ικανή να υπονομεύσει την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ αν έχει ως αποτέλεσμα να υποχρεώνεται ο εν λόγω υπήκοος τρίτης χώρας να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του και, λόγω της ύπαρξης σχέσης εξάρτησης μεταξύ του ως άνω υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της Ένωσης, ο δεύτερος να εξαναγκάζεται, στην πράξη, να τον συνοδεύσει και επομένως να εγκαταλείψει και αυτός το έδαφος της Ένωσης [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 50].

52 Τέλος, υπενθυμίζεται, λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης στην υπόθεση C-532/19, ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν θίγει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επικαλούνται εξαίρεση από το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής το οποίο απορρέει από το άρθρο αυτό, συνδεόμενη με την τήρηση της δημόσιας τάξης και την προστασία της δημόσιας ασφάλειας [αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 81, και της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 44].

53 Εντούτοις, η άρνηση χορήγησης δικαιώματος διαμονής, βάσει του λόγου αυτού, δεν μπορεί να στηρίζεται αποκλειστικά στο ποινικό μητρώο του ενδιαφερομένου. Μπορεί, αν συντρέχει λόγος, να συναχθεί μόνο μετά από συγκεκριμένη εκτίμηση του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, των θεμελιωδών δικαιωμάτων η τήρηση των οποίων διασφαλίζεται από το Δικαστήριο και, ενδεχομένως, του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας [πρβλ. αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 85, και της 8ης Μαΐου 2018, K.A. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 93]. Έτσι, η αρμόδια εθνική αρχή μπορεί να λάβει υπόψη, μεταξύ άλλων, τη σοβαρότητα των διαπραχθέντων αδικημάτων και τον βαθμό αυστηρότητας των εν λόγω καταδικαστικών αποφάσεων, καθώς και το χρονικό διάστημα μεταξύ της ημερομηνίας δημοσίευσής τους και της ημερομηνίας κατά την οποία η αρχή αυτή αποφαίνεται. Όταν η σχέση εξάρτησης μεταξύ του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας και ενός ανηλίκου πολίτη της Ένωσης απορρέει από το γεγονός ότι ο πρώτος είναι ο γονέας του δεύτερου, πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη η ηλικία του τέκνου αυτού και η κατάσταση της υγείας του, καθώς και η οικογενειακή και οικονομική του κατάσταση (αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS, C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 42, και της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 86).

54 Βάσει των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα καθεμιάς από τις υποθέσεις C-451/19 και C-532/19 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να απορρίψει αίτηση οικογενειακής επανένωσης υποβληθείσα για λογαριασμό υπηκόου τρίτης χώρας, μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος είναι υπήκοος του κράτους μέλους αυτού και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο ως άνω πολίτης της Ένωσης δεν διαθέτει για τον εαυτό του και για το μέλος αυτό της οικογένειάς του επαρκείς πόρους ούτως ώστε να μην επιβαρύνει το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, χωρίς να έχει εξεταστεί αν μεταξύ του ως άνω πολίτη της Ένωσης και του εν λόγω μέλους της οικογένειάς του υφίσταται σχέση εξάρτησης

τέτοιας φύσεως ώστε, αν δεν αναγνωριστεί στον δεύτερο παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής, ο πολίτης της Ένωσης θα εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενος συνεπώς τη δυνατότητα να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-532/19

55 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-532/19, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι υφίσταται σχέση εξάρτησης, ικανή να δικαιολογήσει την αναγνώριση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου αυτού, για τον λόγο και μόνον ότι ο ενήλικος υπήκοος κράτους μέλους, ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ο ενήλικος ή η ενήλικη σύζυγός του, υπήκοος τρίτης χώρας, οφείλουν να συμβιώνουν, βάσει των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον γάμο σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου ο πολίτης της Ένωσης είναι υπήκοος και στο οποίο συνήφθη ο εν λόγω γάμος.

56 Υπενθυμίζεται, πρώτον, ότι, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στην περίπτωση των ανηλίκων και μάλιστα, κατά μείζονα λόγο, όταν πρόκειται για μικρής ηλικίας παιδιά, ένας ενήλικας είναι, καταρχήν, σε θέση να ζει ανεξάρτητα από τα μέλη της οικογένειάς του. Επομένως, η αναγνώριση της ύπαρξης μεταξύ δύο ενηλίκων, μελών της ίδιας οικογένειας, σχέσης εξάρτησης δυνάμενης να θεμελιώσει παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ είναι δυνατή μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις στις οποίες, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των σχετικών περιστάσεων, ο ενδιαφερόμενος δεν θα μπορούσε επ' ουδενί να απομακρυνθεί από το μέλος της οικογένειάς του από το οποίο εξαρτάται [αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2018, K.A. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 65, και της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 56].

57 Επίσης, από τη νομολογία του Δικαστηρίου απορρέει ότι το γεγονός και μόνον ότι θα ήταν επιθυμητή για υπήκοο κράτους μέλος, για οικονομικούς λόγους ή προκειμένου να διασφαλισθεί η ενότητα της οικογένειάς του εντός της επικράτειας της Ένωσης, η δυνατότητα των μελών της οικογένειάς του τα οποία δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους να διαμένουν μαζί του εντός της Ένωσης δεν αρκεί για να γίνει δεκτό ότι, σε περίπτωση μη παροχής του δικαιώματος αυτού, ο πολίτης της Ένωσης θα υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης [αποφάσεις της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ., C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψη 68, και της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 57].

58 Επομένως, η ύπαρξη οικογενειακού δεσμού, είτε βιολογικής είτε νομικής φύσεως, μεταξύ του πολίτη της Ένωσης και του μέλους της οικογένειάς του, υπηκόου τρίτης χώρας, δεν αρκεί για να δικαιολογήσει την αναγνώριση, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής του εν λόγω μέλους της οικογένειας στο έδαφος του κράτους μέλους του οποίου ο πολίτης της Ένωσης είναι υπήκοος [αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2018, K.A. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 75, και της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 58].

59 Το Δικαστήριο έχει επίσης διαπιστώσει ότι, σύμφωνα με αρχή του διεθνούς δικαίου, η οποία επιβεβαιώνεται από το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, και την οποία το δίκαιο της Ένωσης δεν μπορεί να μη λαμβάνει

δεόντως υπόψη στις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να αρνούνται στους υπηκόους τους το δικαίωμα εισόδου και διαμονής για οποιονδήποτε λόγο στο έδαφός τους (απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1974, van Duyn, 41/74, EU:C:1974:133, σκέψη 22). Επομένως, δεδομένου ότι αναγνωρίζεται ανεπιφύλακτο δικαίωμα διαμονής στους υπηκόους κράτους μέλους στο έδαφος του κράτους αυτού, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να επιβάλει νομίμως σε έναν από τους υπηκόους του την υποχρέωση να εγκαταλείψει το έδαφός του, προκειμένου, μεταξύ άλλων, να τηρήσει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον γάμο του, χωρίς να παραβιάζει μια τέτοια αρχή του διεθνούς δικαίου [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 60].

60 Συνεπώς, ακόμη και αν, όπως αναφέρει το αιτούν δικαστήριο σε σχέση με το ισπανικό δίκαιο, οι κανόνες ενός κράτους μέλους περί γάμου υποχρεώνουν τον υπήκοο του κράτους μέλους αυτού και τον ή τη σύζυγό του να συμβιώνουν, μια τέτοια υποχρέωση ουδέποτε θα ήταν, εντούτοις, δυνατόν να επαχθεί νομικό εξαναγκασμό του υπηκόου αυτού να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, σε περίπτωση που δεν χορηγηθεί στον ή στη σύζυγό του, υπήκοο τρίτης χώρας, άδεια διαμονής στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, μια τέτοια νόμιμη υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση δεν αρκεί αφ' εαυτής για να αποδείξει την ύπαρξη μεταξύ τους σχέσης εξάρτησης τέτοιας φύσεως, ώστε να υποχρεώνει τον ως άνω πολίτη της Ένωσης, σε περίπτωση αποπομπής του ή της συζύγου του από το έδαφος της Ένωσης, να τον/τη συνοδεύσει και επομένως να εγκαταλείψει και αυτός το έδαφος της Ένωσης [απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης), C-836/18, EU:C:2020:119, σκέψη 61].

61 Εν πάση περιπτώσει, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η απορρέουσα από το ισπανικό δίκαιο υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση δεν είναι δικαστικώς εκτελεστή.

62 Τούτου δοθέντος, επισημαίνεται, δεύτερον, ότι από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση C-532/19 προκύπτει επίσης ότι η πολίτης της Ένωσης και ο σύζυγός της, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι γονείς ανήλικου Ισπανού υπηκόου ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης.

63 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου την οποία θεσπίζει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, στο Δικαστήριο απόκειται να δώσει στο εθνικό δικαστήριο χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί, συνάγοντας, ενδεχομένως, από το σύνολο των στοιχείων που του παρέχει το αιτούν δικαστήριο, και ιδίως του σκεπτικού της αποφάσεως περί παραπομπής, τα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας, λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς της κύριας δίκης (απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Profi Credit Slovakia, C-485/19, EU:C:2021:313, σκέψεις 49 και 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

64 Ως εκ τούτου, πρέπει ακόμη να εξεταστεί αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι μπορεί να υφίσταται σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, σε περίπτωση που ο υπήκοος αυτός και ο/η σύζυγός του, υπήκοος κράτους μέλους ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, είναι οι γονείς ανηλίκου, υπηκόου του ίδιου κράτους μέλους, ο οποίος επίσης δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας.

65 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί αν η άρνηση αναγνώρισης παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, γονέα τέκνου το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, συνεπάγεται για το τέκνο τη στέρηση της δυνατότητας πραγματικής απόλαυσης, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που πηγάζουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντας στην πράξη το τέκνο αυτό να συνοδεύσει τον γονέα του και, επομένως, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, κρίσιμα στοιχεία είναι το ζήτημα της επιμέλειας του τέκνου, καθώς και το κατά πόσον ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας φέρει το νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος για το τέκνο αυτό [αποφάσεις της 10ης Μαΐου 2017, Chavez-Vilchez κ.λπ., C-133/15, EU:C:2017:354, σκέψη 68, και της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 70].

66 Ειδικότερα, προκειμένου να εκτιμηθεί ο κίνδυνος που διατρέχει το εν λόγω τέκνο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να αναγκαστεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στην περίπτωση που δεν αναγνωριστεί στον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, εναπόκειται στις εθνικές αρχές να εξακριβώσουν αν ο γονέας αυτός έχει αναλάβει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου και αν υφίσταται πραγματική σχέση εξάρτησης μεταξύ τους. Στο πλαίσιο της εκτίμησης αυτής, οι αρμόδιες αρχές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με την υποχρέωση συνεκτίμησης του υπέρτερου συμφέροντος του παιδιού, όπως αυτό αναγνωρίζεται από το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη, με το οποίο συγχέεται το δικαίωμα του παιδιού να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 24, παράγραφος 3, του Χάρτη [πρβλ. αποφάσεις της 1ης Ιουλίου 2010, Povse, C-211/10 PPU, EU:C:2010:400, σκέψη 64, και της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 71 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

67 Το γεγονός ότι ο έτερος γονέας, σε περίπτωση που είναι πολίτης της Ένωσης, είναι πράγματι ικανός και διατεθειμένος να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου είναι μεν κρίσιμο στοιχείο, πλην όμως δεν επαρκεί αφ' εαυτού για να κριθεί ότι δεν υφίσταται μεταξύ του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και του τέκνου σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε το τέκνο να είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, αν δεν αναγνωρισθεί δικαίωμα διαμονής στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας. Πράγματι, ένα τέτοιο συμπέρασμα πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, προς το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης, ιδίως δε της ηλικίας του τέκνου, της σωματικής και συναισθηματικής του ανάπτυξης, της έντασης του συναισθηματικού του δεσμού με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας [αποφάσεις της 10ης Μαΐου 2017, Chavez-Vilchez κ.λπ., C-133/15, EU:C:2017:354, σκέψη 72, και της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 72].

68 Επομένως, το γεγονός ότι ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας ζει υπό την ίδια στέγη με το ανήλικο τέκνο που είναι πολίτης της Ένωσης είναι ένα από τα κρίσιμα στοιχεία για την εκτίμηση του αν υφίσταται μεταξύ τους σχέση εξάρτησης, χωρίς ωστόσο να συνιστά καθοριστική προϋπόθεση για την εκτίμηση αυτή [απόφαση της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308, σκέψη 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

69 Επιπλέον, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των όσων επισημάνθηκαν στις σκέψεις 65 έως 67 της παρούσας απόφασης, όταν ο ανήλικος πολίτης της Ένωσης συμβιώνει σταθερά με τους δύο γονείς του και, ως εκ τούτου, η επιμέλεια του τέκνου αυτού, καθώς και το νομικό, συναισθηματικό και οικονομικό βάρος για το τέκνο αυτό μοιράζεται καθημερινώς μεταξύ των δύο γονέων, τεκμαίρεται μαχητώς ότι υφίσταται σχέση εξάρτησης μεταξύ αυτού του ανήλικου πολίτη της Ένωσης και του γονέα του ο οποίος είναι υπήκοος τρίτης χώρας, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 59 της παρούσας απόφασης, ο έτερος γονέας του εν λόγω τέκνου, ως υπήκοος του κράτους αυτού, διαθέτει δικαίωμα διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένη η οικογένεια.

70 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-532/19 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια, αφενός, ότι δεν υφίσταται σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου αυτού, εκ μόνου του λόγου ότι ο υπήκοος κράτους μέλους, ο οποίος είναι ενήλικος και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ο/η σύζυγός του, ενήλικος και υπήκοος τρίτης χώρας, υποχρεούνται να συμβιώνουν, βάσει των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον γάμο κατά το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος ο πολίτης της Ένωσης και στο οποίο συνήφθη ο γάμος και, αφετέρου, ότι, όταν ο πολίτης της Ένωσης είναι ανήλικος, η εκτίμηση της ύπαρξης σχέσης εξάρτησης δυνάμενης να δικαιολογήσει τη χορήγηση στον γονέα του τέκνου αυτού, υπήκοο τρίτης χώρας, παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του εν λόγω άρθρου πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση του συνόλου των περιστάσεων της υπόθεσης, προς το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου. Όταν ο γονέας αυτός συμβιώνει σταθερά με τον έτερο γονέα, πολίτη της Ένωσης, του εν λόγω ανηλίκου, η σχέση εξάρτησης τεκμαίρεται μαχητώς.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-451/19

71 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-451/19, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι υφίσταται σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής, δυνάμει του άρθρου αυτού, υπέρ του ανήλικου τέκνου, υπηκόου τρίτης χώρας, του συζύγου, επίσης υπηκόου τρίτης χώρας, πολίτη της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, όταν ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης και ο/η σύζυγός του υποχρεούνται να συμβιώνουν, βάσει των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον γάμο αυτόν κατά το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης είναι υπήκοος και στο οποίο συνήφθη ο γάμος.

72 Πρέπει να διευκρινιστεί εκ προοιμίου ότι, καίτοι ο XU ενηλικιώθηκε μετά την έκδοση της απόφασης περί παραπομπής, το ενδεχόμενο δικαίωμά του να λάβει άδεια διαμονής, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, και εν πάση περιπτώσει για την περίοδο κατά την οποία ήταν ακόμη ανήλικος, θα μπορούσε να έχει συνέπειες που υπερβαίνουν τη εν λόγω χορήγηση καθεαυτήν, όπως αποζημίωση λόγω απώλειας κοινωνικών παροχών ή, ενδεχομένως, το δικαίωμα σε άλλον τίτλο διαμονής λόγω νόμιμης διαμονής στο ισπανικό έδαφος (βλ. κατ' αναλογίαν απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 30). Επομένως, το γεγονός ότι ο XU είναι πλέον ενήλικος δεν ασκεί επιρροή στην απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα της υπόθεσης C-451/19.

73 Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, πρέπει, πρώτον, να επισημανθεί ότι, στο μέτρο που, όπως υπενθυμίζεται στη σκέψη 47 της παρούσας απόφασης, το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής που μπορεί να χορηγηθεί σε υπήκοο τρίτης χώρας δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ έχει επικουρικό

περιεχόμενο, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει αν ο XU μπορούσε, ενδεχομένως, να θεμελιώσει δικαίωμα διαμονής στο ισπανικό έδαφος δυνάμει άλλης διατάξεως του δικαίου της Ένωσης.

74 Προκειμένου να δοθεί χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, επισημαίνεται, καταρχάς, ότι, όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, ο XU είναι το τέκνο υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος διαθέτει άδεια διαμονής στο ισπανικό έδαφος και ότι, κατά την ημερομηνία απόρριψης της αίτησης για τη χορήγηση άδειας διαμονής στον XU, ο τελευταίος ήταν ανήλικος.

75 Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει αν ο XU μπορούσε, κατά την ημερομηνία αυτή, να θεμελιώσει δικαίωμα διαμονής στο ισπανικό έδαφος δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86.

76 Στη συνέχεια, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Ισπανική Κυβέρνηση ενώπιον του Δικαστηρίου, το γεγονός και μόνον ότι η μητέρα του XU συνήψε γάμο με Ισπανό υπήκοο και απέκτησε τέκνο το οποίο έχει την ισπανική υπηκοότητα δεν μπορεί να αποκλείσει το ενδεχόμενο να έπρεπε να αναγνωριστεί στον XU δικαίωμα διαμονής δυνάμει της οδηγίας 2003/86.

77 Πράγματι, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 100 έως 108 των προτάσεών του, καίτοι είναι αληθές ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι αυτή δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, γεγονός παραμένει ότι, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού που επιδιώκει η εν λόγω οδηγία, ο οποίος συνίσταται στη διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης, καθώς και στην προστασία την οποία σκοπεί να παράσχει στους υπηκόους τρίτης χώρας, ιδίως στους ανηλίκους, η εφαρμογή της ίδιας οδηγίας υπέρ ανηλίκου υπηκόου τρίτης χώρας δεν μπορεί να αποκλειστεί για τον λόγο και μόνον ότι ο γονέας του, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι και γονέας πολίτη της Ένωσης, ο οποίος γεννήθηκε από τον γάμο με υπήκοο κράτους μέλους (βλ. κατ' αναλογίαν απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ., C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 69).

78 Τέλος, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, αν, όπως φαίνεται να συμβαίνει εν προκειμένω, δεν υποβλήθηκε στο οικείο κράτος μέλος καμία αίτηση οικογενειακής επανένωσης δυνάμει της οδηγίας 2003/86, οι αρχές του εν λόγω κράτους μέλους διατηρούν τη δυνατότητα, εφόσον τους υποβληθεί αίτηση με την οποία υπήκοος τρίτης χώρας ζητεί να αποκτήσει παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, να χορηγήσουν σε αυτόν άδεια διαμονής βάσει της οδηγίας αυτής, εάν προκύπτει ότι ο εν λόγω υπήκοος πληροί τις προϋποθέσεις για να του αναγνωριστεί το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, όπως αυτό κατοχυρώνεται από την εν λόγω οδηγία.

79 Δεύτερον, σε περίπτωση που ο XU δεν διαθέτει τίτλο διαμονής δυνάμει διατάξεως του παράγωγου δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου, πρέπει να εξεταστεί αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ επιτρέπει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής υπέρ του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας.

80 Επισημαίνεται συναφώς ότι, όπως διαπιστώθηκε στη σκέψη 70 της παρούσας απόφασης, το γεγονός και μόνον ότι, δυνάμει του ισπανικού δικαίου, η μητέρα του XU και ο σύζυγός της υποχρεούνται να συμβιώνουν δεν μπορεί να δημιουργήσει σχέση εξάρτησης μεταξύ τους κατά την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ. Επομένως, ούτε το γεγονός αυτό μπορεί να δικαιολογήσει την αναγνώριση στον XU δικαιώματος διαμονής δυνάμει του εν λόγω άρθρου.

81 Βεβαίως, η μητέρα του XU είναι επίσης μητέρα ανήλικου πολίτη της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας. Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει ακόμη να εξεταστεί βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ αν, κατά την ημερομηνία κατά την οποία απορρίφθηκε η αίτηση χορήγησης άδειας διαμονής στον XU, η αναγκαστική αναχώρηση του XU θα μπορούσε να αναγκάσει στην πράξη τη μητέρα του να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, λόγω της σχέσης εξάρτησης μεταξύ τους και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, αν η αναχώρηση της μητέρας του XU θα είχε επίσης αναγκάσει στην πράξη το ανήλικο τέκνο της που είναι πολίτης της Ένωσης να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης λόγω της σχέσης εξάρτησης μεταξύ αυτού του πολίτη της Ένωσης και της μητέρας του.

82 Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να επισημανθεί, πρώτον, ότι, κατά τον χρόνο απόρριψης της αίτησης για χορήγηση άδειας διαμονής στον XU, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η αναγκαστική αποχώρηση του XU από το ισπανικό έδαφος να ανάγκαζε στην πράξη τη μητέρα του να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του. Συγκεκριμένα, κατά την ημερομηνία εκείνη, ο XU ήταν ακόμη ανήλικος και η μητέρα του είχε την αποκλειστική του επιμέλεια, οπότε δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να υφίστατο, κατά την εν λόγω ημερομηνία, σχέση εξάρτησης μεταξύ των δύο αυτών υπηκόων τρίτων χωρών.

83 Συναφώς, όταν, όπως εν προκειμένω, πρέπει να εξεταστεί κατ' εξαίρεση αν υφίσταται σχέση εξάρτησης μεταξύ υπηκόων τρίτων χωρών για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, η εκτίμηση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται λαμβανομένων υπόψη, mutatis mutandis, των κριτηρίων που εκτίθενται στις σκέψεις 65 έως 69 της παρούσας απόφασης, υπό την προϋπόθεση, πάντως, ότι, στην περίπτωση στην οποία το ανήλικο τέκνο, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι αυτό στο οποίο δεν χορηγείται άδεια διαμονής στο έδαφος κράτους μέλους και το οποίο, ως εκ τούτου, κινδυνεύει να υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, πρέπει να εξεταστεί αν ο γονέας του, ο οποίος διαμένει μαζί του στο εν λόγω κράτος μέλος, θα ήταν στην πράξη υποχρεωμένος να το συνοδεύσει. Κατ' αναλογίαν προς τα εκτεθέντα στη σκέψη 67 της παρούσας απόφασης, το γεγονός ότι ο έτερος γονέας του μπορεί πράγματι να αναλάβει τον ανήλικο αυτόν από νομικής, οικονομικής και συναισθηματικής απόψεως, ακόμη και στη χώρα καταγωγής του, αποτελεί συναφώς κρίσιμο στοιχείο, αν και δεν αρκεί καθεαυτό για να συναχθεί ότι ο γονέας που κατοικεί στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους δεν θα ήταν υποχρεωμένος στην πράξη να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης.

84 Δεύτερον, σε περίπτωση που η μητέρα του XU υποχρεωνόταν στην πράξη να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του προκειμένου να συνοδεύσει τον XU, η αποχώρηση αυτή θα μπορούσε να υποχρεώσει και το μικρότερο τέκνο της, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να εγκαταλείψει το έδαφος αυτό. Τούτο θα συνέβαινε αν διαπιστωνόταν σχέση εξάρτησης μεταξύ του εν λόγω πολίτη και της μητέρας του, βάσει των κριτηρίων που υπενθυμίζονται στις σκέψεις 65 έως 69 της παρούσας απόφασης.

85 Ως εκ τούτου, κατά την ημερομηνία κατά την οποία απορρίφθηκε η αίτηση χορήγησης άδειας διαμονής στον XU, η αναγκαστική αποχώρησή του από το ισπανικό έδαφος θα μπορούσε στην πράξη να υποχρεώσει όχι μόνον τη μητέρα του, υπήκοο τρίτης χώρας, αλλά και το άλλο τέκνο αυτής, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του. Εναπόκειται, ωστόσο, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν ισχύει κάτι τέτοιο. Αν όντως ισχύει, προκειμένου να μη στερηθεί ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης με την αναχώρησή του την απόλαυση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ιδιότητά του αυτή κατά το ουσιώδες μέρος τους, θα έπρεπε να αναγνωριστεί στον ετεροθαλή αδελφό του, τον XU, παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

86 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-451/19 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι υφίσταται σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου αυτού υπέρ του ανήλικου τέκνου, υπηκόου τρίτης χώρας, του/της συζύγου, επίσης υπηκόου τρίτης χώρας, πολίτη της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, σε περίπτωση που ο πολίτης της Ένωσης και ο/η σύζυγός του έχουν αποκτήσει τέκνο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και που το τελευταίο θα αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, αν το ανήλικο τέκνο το οποίο είναι υπήκοος τρίτης χώρας εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος του οικείου κράτους μέλους.

Επί των δικαστικών εξόδων

87 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να απορρίψει αίτηση οικογενειακής επανένωσης υποβληθείσα για λογαριασμό υπηκόου τρίτης χώρας, μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος είναι υπήκοος του κράτους μέλους αυτού και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο ως άνω πολίτης της Ένωσης δεν διαθέτει για τον εαυτό του και για το μέλος αυτό της οικογένειάς του επαρκείς πόρους ούτως ώστε να μην επιβαρύνει το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, χωρίς να έχει εξεταστεί αν μεταξύ του ως άνω πολίτη της Ένωσης και του εν λόγω μέλους της οικογένειάς του υφίσταται σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε, αν δεν αναγνωριστεί στον δεύτερο παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής, ο πολίτης της Ένωσης θα εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενος συνεπώς τη δυνατότητα να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.**

2) **Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια, αφενός, ότι δεν υφίσταται σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου αυτού, εκ μόνου του λόγου ότι ο υπήκοος κράτους μέλους, ο οποίος είναι ενήλικος και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ο/η σύζυγός του, ενήλικος και υπήκοος τρίτης χώρας, υποχρεούνται να συμβιώνουν, βάσει των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον γάμο κατά το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος ο πολίτης της Ένωσης και στο οποίο συνήφθη ο γάμος, και, αφετέρου, ότι, όταν ο πολίτης της Ένωσης είναι ανήλικος, η εκτίμηση της ύπαρξης σχέσης εξάρτησης δυνάμενης να δικαιολογήσει τη χορήγηση στον γονέα του τέκνου αυτού, υπήκοο τρίτης χώρας, παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του εν λόγω άρθρου πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση του συνόλου των περιστάσεων της υπόθεσης, προς το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου. Όταν ο γονέας αυτός συμβιώνει σταθερά με τον έτερο γονέα, πολίτη της Ένωσης, του εν λόγω ανηλίκου, η σχέση εξάρτησης τεκμαίρεται μαχητώς.**

3) Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι υφίσταται σχέση εξάρτησης δυνάμενη να δικαιολογήσει τη χορήγηση παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου αυτού υπέρ του ανήλικου τέκνου, υπηκόου τρίτης χώρας, του/της συζύγου, επίσης υπηκόου τρίτης χώρας, πολίτη της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, σε περίπτωση που ο πολίτης της Ένωσης και ο/η σύζυγός του έχουν αποκτήσει τέκνο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και που το τελευταίο θα αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, αν το ανήλικο τέκνο το οποίο είναι υπήκοος τρίτης χώρας εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος του οικείου κράτους μέλους.

(υπογραφές)

[i] — Στη σκέψη 53 της παρούσας αποφάσεως επήλθε τροποποίηση γλωσσικής φύσεως μετά την αρχική ανάρτηση του κειμένου στην ψηφιακή Συλλογή της Νομολογίας.